

Pravda

Stará tradice měla za to, že pravda je záležitostí myšlení. Aristotelés považuje LOGOS za místo pravdy, a je přesvědčen, že omyl i pravda nejsou ve věcech, nýbrž v myšlení. Přesný termín je εν διανοία (Met. Θ, 10, 1051a); do latiny se to překládalo „in intellectu“ (Heidegger překládá „im Verstand“, ale Tredennick „in thought“). Tomáš píše „in intellectu humano vel divino“, a Descartes ještě zdůrazňuje „non nisi in solo intellectu“, „pouze v samotném intelektu“ (7192, s. 67). Nejspíš to vskutku úzce souviselo s etymologickými konotacemi řeckého slova pro to, co my nazýváme „pravdou“; ἀλήθεια znamená původně „neskrytost“. Nahlížení, zření pravdy (podle Aristotela vlastní všem třem teoretickým filosofickým vědám) spočívá v tom, že „otevřeme“ svůj vnitřní zrak, a pokud nám v cestě nestojí nějaká překážka, která by nazírané zakrývala, „vidíme“ ono neskryté. Odtud je patrné, že „pravda“ není žádná samostatná věc, ale že spočívá v našem „zření“ (odtud i naše „teorie“), tedy – jak to dnes chápeme – v našem myšlení, poznávání. Problém je ovšem v tom, že dnes rozumíme svému poznávání, svému myšlení vůbec, jinak, totiž jako své aktivitě, jako svým myšlenkovým výkonům. Tak tomu nebylo ani ve staré řecké filosofii, ani ve filosofii středověké, a ještě dlouho ani v novověku. Aristotelés staví teoretické vědy do opozice proti vědám praktickým (a šlo u něho ovšem stále ještě o vědy filosofické); jejich rozdíl vidí jako založený v odlišnosti jejich cíle. Cílem věd praktických je nějaký výkon, dílo (εργόν); cílem věd teoretických („vyšších“) je naproti tomu pravda, tj. jen ono zření pravdy. Podle Aristotela tedy pravdu nahlížíme tak, že se jen „díváme“, ale že při tom nic nepodnikáme, neděláme. Ještě v první polovině minulého století doznívaly spory o to, zda je vědecky přípustné experimentovat, ačkoliv průkopník experimentování ve vědě, Francis Bacon, to začal prosazovat a zdůvodňovat již na počátku 17. století. To právě byl ještě pozdní důsledek Aristotelova chápání vědy a vědeckého poznání, že skutečnost je třeba pozorovat a popisovat, chceme-li ji vskutku poznávat. Dnes víme, že nic takového jako poznávání bez jakékoli aktivity z naší strany není možné, protože i vidění, i slyšení atd. je vždycky náš výkon. To však není jediný moment, v němž musíme provést zásadní korekturu. Druhý, ještě závažnější, spočívá v tom, že v celé zmíněné dlouhé tradici evropského myšlení od počátků ve starém Řecku se mělo a většinou dosud má za to, že pravda je naprosto a zcela jednostranně závislá na tom, čeho se týká, jinak řečeno, že se řídí tím, o čem je pravdou. To znamená, že není samostatnou skutečností, ale že je jenom jakýmsi jejím zrcadlem, obrazem, že se skutečnosti musí podobat resp. že se s ní musí shodovat. Také zde jsou korektury naprosto nezbytné.

(Písek, 020323-1.)